

buszok adott arány szerint kisebbitve rajzolt területet ábrázolnak!

Az I. osztály egész mértani anyagát lehet ilyenformán tárgyalni, a tárgyalás módja teljesen megfelel az öntevékenység elvének, a tanulók, kevés kivétellel, mindent a maguk tapasztalatai alapján állapítanak meg. Halljuk a szokásos kifogásokat, hogy sok időt vesz igénybe. Ez tény. De bőven kárpótol az eredménnyel, amelyet semmiféle más eljárással elérni nem lehet. Hogy nagy létszámú osztállyal nem lehet alkalmazni az eljárást. Túlnagy létszámú osztályban (50-en felül) bármilyen módszerrel nehéz az egész osztállyal egyenlő eredményt elérni. Túlnagy osztályban minden módszernél több tanuló áldozatul esik a lehetetlen létszámnak. De ezzel a módszerrel sem több, mint akár a dogmatikus, akár a kérdve-kifejtő módszerrel. Ami eredményt pedig elérünk, az összehasonlíthatatlanul értékeesebb, mint más módszerrel.

Szenes Adolf

a gyakorló polgári iskola ny. igazgatója.

## 2. Magyar nyelv

Olvasmánytárgyalás a leányiskola I. osztályában

ATILLA ÉS LEÓ PÁPA.

(Magyar Olvasókönyv a polgári leányiskolák I. o. számára.  
Szerkesztette dr. Gyulai Ágost és Novákné Balassa Róza.)

Hetek óta foglalkozom már a *hún mondakörrel*. Az a legfőbb célom, hogy nemzeti történetünknek ősrégi, már csak a mondákban élő multját lehetőleg közel vigyem a gyermeki lélekehez. Különösen Atilla alakját szeretném élő valósággá tenni. Nemcsak az *Isten ostorát, a világ megrendítőjét, a népek rettentőjét*, hanem — hiszen leányiskolában vagyunk — a *nagy-lelkűt, a könyörületest, a védelmezőt* is. Ezért olvastam fel pár órával e tanítás előtt Gárdonyi: *A láthatatlan ember* című regényéből a Troa város kapuja előtt lefolyt jelenetet, meg a másikat, a gyermekeivel kétségbeesetten menekülő anyáról szólót. Megtanulták már azt is, hogyan maradtak ránk ezek a mondák; ismerik *Priscus Rhetor* és *Kézai* nevét és arról is hallottak, hogy akadtak *költők* (mint pl. Arany János) és *írók* (mint pl. Gárdonyi Géza és Jókai Mór), akik a régi mondákban megőrzött események alapján gyönyörű verseket és történeteket írtak. Gyönyörködtek a *Csodaszarvas* regéjében. Alig múlik el óra a nélkül, hogy el ne mondanák:

Száll a madár ágról-ágra,

Száll az ének szájról-szájra...

Gárdonyi regénye pedig úgy szerepel az osztályban, mint vala-



mi eljövendő gyönyörűség: ha nagyon szépen tanulnak, a III. o.-ban már olvashatják. Egyszóval: erősen benne élnek abban a munkában, amelynek célja: a tanulót bekapcsolni a nemzeti műveltség közösségébe.

Az órára kitűzött olvasmány előkészítése a mult órán megtörtént. *Aquileja ostromát* és a *golya-mondát* meséltem el nekik (az Olvasókönyv nem veszi fel) s a mai órára le kellett írni emlékezetből a napló-füzetbe.

Az óra ennek a számbavételével kezdődik. Mindenki fel akarja olvasni. Óra előtt nézegették, olvastatták egymásé: s most figyelmeztetnek rá: kié a legszebb. Hármat olvastatok fel. Az osztály bírálja. Az egyiknél kifogásolják a tárgyi tévedéseket, a másikonál a sok »és akkor«-t. Nagy elismerést vált ki K. fogalmazása, aki ezt írja: »pelyhes kicsinyeikkel hanyat-homlok menekültek a golyák«, de ugyancsak őt róják meg, mert a »menekültek« ige a következő mondatban is előfordul. Találnak reá rokonértelmű szót és K. kijavítja a mondatot.

Az egyik tanuló megkeresi a térképén. Aquileját, elmondja, amit a mult órán Velence alapításáról hallott; a másik felírja Aquileja nevét a táblára.

\* Aquilejából merrefelé indítja seregét Atila?

R. Dél felé, mert Rómába akar jutni. (Megmutatja az útirányt.)

P.: El is jut.

Z.: Kérem, én hallottam, hogy most zarándoklat indul Rómába.

A templom kapujára ki is van írva.

— Atila is zarándok-útnak indult Rómába?

(Mosolygás.)

Többen: El akarta foglalni. Az volt akkor a világ leghatalmasabb városa. Az nagy dicsőség lett volna. Zsákmány.

— Az olvasmánynak, amit ma olvasunk, ez a címe: Atila és Leó pápa. Két híres ember neve. Az egyiket ismerjük.

Többen: Atillát.

Z.: Kérem, én már olvastam az olvasmányt.

Többen: Én is, én is. . .

— Akkor ti bizonyosan sokszor segítségükre lesztek azoknak, akik valamit nem értenek meg. Ti már most meg tudjátok mondani, kik szerepelnek benne.

Z.: Könnyű megmondani, benne van a címben.

— De vajjon tudja-e mindenki: ki az a pápa?

(Kiderül, hogy bizony akad, aki nem tudja. De olyan is akad, aki megmondja, hogy a katolikusok legfőbb papja.)

K.: (hittani dolgokban mindig ő világosítja fel az osztályt) Krisztus földi helytartója, Szent Péter utóda.

Sz.: A rádióban hallotta apukám beszélni. . .

R.: Most szent év van. . . Láttam képen, hogy valami kaput kinyit. . .

\* — jel a párbeszédben a tanár nő személyét jelenti.

(Az elkalandozás veszedelme fenyeget. Közbeszólók:)

— Leó pápa idejében még nem is álmodtak rádióról. Más világ volt az. Olvasmányunk arról a régesrégii világról szól. FigyeljeteK ide!

(Az olvasmány három részre tagozódik, tehát három részletben olvasom fel. A tanulók megszokták, hogy amíg olvasok, nincs nyitva a könyvük. I. o.-ban, ahol a növendékek egy része még küzd az olvasás nehézségeivel, jobb, ha ők nem kísérik szemmel könyvükben a szöveget, hanem teljes összeszedettséggel figyelnek, élveznek, gyönyörködnek. *Itt ez a szemléltetés, élménynyújtás.* Ne legyen ennek semmi akadálya. Minthogy kb. előre tudom, mely kifejezések ösmeretlenek a gyermekek előtt, erre már a felolvasásban hangszínezéssel, kellő tagolással, kiemeléssel, sőt néha rokonértelmű szó utánvetésével tekintettel vagyok.)

Itt az első részlet Róma rémületét és Leó pápa tiszteletreméltó alakját hozza a hallgató elé. Tehát kiemelem az ilyen kifejezéseket: »Róma lakosságát rémület szállta meg...« »Elhátározták, hogy ajándékokkal és alázatos kérelemmel járulnak Atila el...« »Leót nagy és bölcs melléknévvvel tüntették ki kortársai.«

Beteszem a könyvét és mondom:

— Nem szerettem volna akkor Rómában élni. Hogyan félhettek az emberek! Könyvünk ezt olyan szépen mondja...

(Már nyitva van előttük a könyv. Keresik.)

Többen: Itt van: *Róma lakosait rémület szállotta meg.*

— Bizony, itt nemcsak féleleléről, hanem rémületről van szó.

Én tudom, az mit jelent. Hogyan megrémültünk mi is Erdélyben, mikor az oláhok betörték.

B.: Apukám is mesélte.

M.: Én úgy megrémültem egyszer, mikor a macska rám ugrott.

L.: Talán csak megijedtél. Attól nem rémül meg az ember.

— A rómaiaknak elég okuk volt megrémülni. A rémület rájuk szállott. (Kézmozdulat illusztrálja a madár leszállását.)

R.: Mint egy nagy madár...

— Nagy fekete, kiterjesztett szárnyú madár.

K.: Egyszer már olvastunk valami ilyent...

Többen: hirtelen: *A lószörvitézben...* Hogy is volt? Megszállták az emlékek...

— Azok is mint fekete madarak szállották meg?

B.: Én inkább fehér madaraknak látom őket.

Sz.: Galambokra gondolok.

— Szegény rómaiak! hogyan futkóshatták ebben a nagy rémületben az utcákon... Mások elbújtak... Elrejtették kincseiket. Ebben a nagy rémületben nem lett volna okosabb, ha fegyvert fognak?

- Z.: Könyvünk azt mondja, hogy nem is gondoltak ellenállásra.  
— Mit határoztak?
- Olvassák: ... »hogy ajándékokkal, alázatos kérelemmel járulnak Atilla elé, hogy tőle kegyelme! kérjenek.«
- Ehhez hasonló jeleneiről már olvastunk.
- Többen: Igen, igen, Troa városánál.
- J.: Nekem nem tetszik ez, ellen kellett volna állani.
- R.: Atillának úgy sem lehetett volna.  
— Beszéljünk most már az olvasmány másik alakjáról!
- Többen: a pápáról. Leó pápáról.  
— Mivé választották?
- Olvassák: A követség fejévé.  
— Egyszer már követségről is olvastunk.
- H.: A frankok küldtek követet Atillához.
- Sz.: Priscus Rhetor is követségben volt Atilla udvarában.  
— Most is küldenek a királyok, országok követeket egymáshoz.
- W.: Olvastam, hogy az olasz követ Pesten a hősök emlékére koszorút tett.
- B.: Én láttam képen.  
— A római követségről olvasunk. Ki állott az élén? Milyen gyönyörű az, amit könyvünk mond róla.  
(Olvassák.)  
— Mi a legszebb ebben a mondatban?
- Z.: »Nemes arckifejezésű öreg«. »Mindenki tisztelettel néz rá.«  
— Egyszer Atilla arckifejezéséről is olvastunk. Milyen volt?
- E.: Vad, félelmetes.  
— Milyen más ez a *nemes arckifejezésű öreg. Mindenki tisztelettel tekint rá.*
- Z.: Igen, az van az olvasmányban, még a pogányok is.  
— Honnan ösmerhették?
- P.: Bizonyosan hallottak róla.  
— Mit hallhattak?
- Többen: Hogy *nagy és bölcs*. Ez volt a *mellékneve*.  
— Közületek van valakinek mellékneve?
- Többen: Igen, B-nek.  
— Ki adta neki?
- Többen: D. tanárnő.  
— Azt hittem, ti, az osztálytársai, mint Leónak *kortársai*.
- Z.: Akik akkor éltek.  
— Milyen jó, hogy leírták, milyen volt. Legalább el tudjuk képzelni.
- Sz.: Igen magas embernek gondolom.
- L.: Inkább a lelke volt nagy.  
— Miből gondolod?
- B.: Mert bölcs volt. Meg az is itt van, hogy *lángeszű*.  
— Az nem mindegy?
- (Találgatások: igen... nem. Szinonimákat próbálnak ki. *Okos*

szerepel leginkább.)

— Van-e köztetek okos kis leány? Mondtam már valakinek: ez igazán okos gyermek?

Többen: Igen, igen. (Neveket mondanak.)

— Hát azt, hogy bölcös?

Többen: Nem, nem is lehet.

— Kiről hallottátok ezt a jelzöt?

Apponyit emlegetik, pár nappal azelőtt volt a temetése; sokat tudnak róla, hallottak, olvastak, képeket láttak. A bölcös, lángeszű kifejezések e beszélgetések kapcsán teljesen tisztázódnak és általános meghatottságot vált ki, mikor egy kis leány ezt mondja:

Én egészen olyannak képzelem Leó pápát, mint Apponyi Albertet.

— Mindkettő: *nagy, bölcös, lángeszű*... De még egy jelző van könyvünkben Leó pápáról. Ki találja meg!

(Olvasgatják, találgatják, végre rábukkannak): *kiváló*.

— Kik közül vált ki?

B.: Kortársai közül. Ez is ráillik Apponyira.

— Mit vártak a rómaiak a kiváló férfiútól?

Többen: Hogy megvédelmezi a várost, hogy megkéri Atillát, ne bántsa őket...

— Nagy feladat várt reá, akár csak a mi *nagy, bölcös, lángeszű, kiváló* Apponyinkra.

Sz.: Hallottam, elment Genfbe, ott védelmezte országunkat.

B.: Sok nyelven és gyönyörűen tudott beszélni arról, milyen igazságtalanul bántak velünk.

K.: Ott is halt meg Genfben; már beteg volt, mikor elment.

(Mindenkinek van mondanivalója. Mindaddig engedem a beszélgetést, amíg célozat: a két nagy ember feladata hasonlóságának megállapítását szolgálja. Az elkalandozást egy-egy megjegyzéssel, ritkábban kérdéssel terelem vissza.)

A szakasz ilyen részletes megbeszélése után következik összefüggő olvastatása. Most derül ki, megértették-e teljesen a szöveget és élménnyé vált-e lelkükben. Aki egészen magáévá tette, bizonyosan jól, kellő tagolással és hangsúlyozással, az értélem biztonságával és az átélés színességével olvas; az akadozó valószínűleg még mindig idegenül áll a szöveggel szemben. Ilyenkor újabb szómagyarazatnak, tartalom szétszedésnek van helye. Közös munkára ránevelt osztály növendékei a tanár segítségével nélkül is megadják egymásnak a szükségesnek érzett felvilágosítást.

Ezután áttérhetünk a II. szakaszra.

Áthidaló gondolat az I. sz. utolsó mondata:

»...várták, hogy feltartóztatja a rettenetes Atillát«.

— Mit gondoltok, hol volt azalatt Atilla, míg Rómában rémülten tanácskoztak: mitévők legyenek?

M.: Bizonyosan útban volt már Róma felé.

Olvasom a II. egységet. Ez Atilla csodálatos látomását mondja el és a táltosok jövendölését. Nagyon szépen kell olvasni. A krónika költői lendületű párbeszédének varázsát éreztetni kell.

Olvasás után:

— Ez igazán különös esemény. (A szakasz ezzel a mondattal kezdődik.)

B.: Csodálatos esemény.

U.: A mondában szokott lenni ilyen csodálatos dolog.

V.: A csodaszarvas regéjében mennyi volt!

— Mi lehet ennek az elbeszélésnek a történeti magva? (A kifejezés már az első monda óta ismeretes a tanulók előtt.)

Találgatások: Atilla virrasztott... gondolkozott... talán álmodott...

— Milyen izgatott lehetett. Mindig az volt a legfőbb vágya, hogy Róma az övé legyen. Már gyermekifjú korában halott róla: milyen gyönyörű város, mennyi a kincs benne, milyen hatalmas paloták. A világ legszebb városa. Ki beszélhetett neki róla?

...Hallgatás...

— Egy római ifjú, aki kezesként élt a húnok udvarában, ... aztán később a csatatéren kerültek szembe egymással.

Mind: Aetius! Catalaunumnál.

— Most itt van Atilla vágyai városa előtt. Éjtszaka van. Óriási serege elpihent. Csak a király virraszt. A holnapi napra gondol... akkor majd az övé lesz a világ legszebb városa. Egyszerre csodás fény jelenik meg az égen. Sohasem látott alakok lépnek sátorába. (Ez a rész különösen alkalmas a gyermekek fantáziájának megmozdítására. Ha van az osztályban élénk fantáziájú, adjuk át a szót neki.)

— Milyen gyönyörű, amit az égi alakok mondanak!

Olvassák: Mi Isten követői vagyunk.

— Mit felelt rá a király?

Olvassuk e csodás párbeszéd többi részét! Olvassuk meg-  
osztott szerepekkel!

I. lesz a király. Hogyan kell beszélnie?

B.: Merészen — azt mondja könyvünk.

— Miért mondhatta merészen?

L.: Azt hitte: igazán Isten küldte.

— Hívta. Mi volt a hivatása? Mi volt az apostolok hivatása?  
Kinek hivatása volt szebb?

Z.: Az apostoloké. Népeket boldogítani.

— Hogyan kell tehát az apostolok beszédét olvasni? Most próbáljuk el ezt az egész csodálatos éjtszakai beszélgetést! (Próbálják, Bírálják.) Ilyen kritikák hangzanak el: Titokzatosabban kellene. Atilla beszéljen merészebben!

— Azt hiszem, jobban sikerülne, ha nem olvasnátok, hanem

könyv nélkül mondanátok el. A jövő órára tanuljátok meg. Hármasával szövetkeztek és próbáljátok óra előtt.

— Ez a szakasz nemcsak az éjszakai látomásról beszél.

K.: Elmondja, mi történt reggel. — Atila táltosokat hívat.

L.: Tudjuk, hogy a táltosok voltak a hunok papjai, jóvendőmondói, bölcssei.

M.: Máskor is volt már szó táltosokról, jóvendőmondókról.

— En itt a táltosok nagy bölcsességét bámulom. Tapasztalt emberek, akik előre látnak valami veszedelmet, ami a királyra vár, ha Rómát elfoglalja. Ilyen a bölcs.

Z.: Arra figyelmeztetik, hogy ne menjen be Rómába. A gót király is meghalt, mikor elfoglalta a szent várost. Így van a könyvben.

— Így is volt. Alariknak hívták azt a királyt; az ő sorsától féltették Atilát.

H.: Kérem, a gótok szövetségesei voltak a hunoknak.

B.: A catalaunumi csatában olvastunk róluk.

(Ezt a részt is összefüggően, szépen olvassák.)

A II. szakasz pár mondatból áll: A római követség a hún király előtt, a pápa szívhezszóló beszéde és Atila nagylelkűsége. A szöveg nem szorul magyarázatra, ismeretlen kifejezés nincs benne. A jelenet élményesítése az Olvasókönyvbe felvett kép, Rafael festményének vázlata alapján történik. Hogyan kell képet nézni, ezt az Olvasókönyv első illusztrációján már megtanulták. Előtér, háttér, főalak, kifejezés stb. nem ismeretlen fogalmak előttük. Ezen a mozgalmal képen mégis nehezen igazodnának el irányítás nélkül.

— Hol történik ez a jelenet? Hány nagy csoportot látunk a képen? Keresd meg Atila alakját! Merre néz? Mit lát? Látják-e a többiek a csodálatos lényeket? Miből gondold? Keressük meg a pápa alakját! Kíséretét! Gondoljunk azokra a melléknevekre, amelyekkel kortársai megtisztelték. Kire néz a kép legtöbb szereplője?

— Erről a vázlatról alig lehet elképzelni, milyen gyönyörű az eredeti festmény. Egy híres olasz festő festette több mint 400 évvel ezelőtt; Rafaelnek hívták.

Z.: Ma is megvan?

— Ha valaki ismerősötök, rokonotok a zarándokokkal elmegy most Rómába, meg is láthatja. A pápa palotája

K. közbeszól: a Vatikán...

— egyik szobájának a falára festett kép, freskó.

Z.: Színes?

— Bizony színes és milyen gyönyörűek a színek.

P.: Nem szabad a könyvben kiszínezni?

— Ezt ne színezzétek ki.

Y.: Nem is lehet, hiszen nem tudjuk, milyenre vessük.

— Majd a következő órán megmutatom egy sokkal nagyobb

- színes másolatát. — Most próbáljuk egy kicsit átgondolni: mit tanultunk a mai órán?
- Z.: Olvasmányt Atilláról és Leó pápáról. — Nagyon szép volt. — Hány jelenetre oszthatnánk az olvasmányt?
- L.: Háromra. Az első, mikor a rómaiak úgy félnek...
- Többen: Rémség szállotta meg őket.
- Ebben a jelenetben ismerkedünk meg az olvasmány egyik főszereplőjével,
- Többen: Leó pápával.
- és összehasonlítjuk...
- Többen: gr. Apponyi Alberttel.
- Nekem a második jelenet tetszik a legjobban.
- Többen: nekem is, nekem is. Mikor az apostolok megjelennek.
- A jövő órára szépen megtanuljátok a szerepeket, akkor majd még jobban tetszik.
- Z.: Nekem jobban tetszik az utolsó jelenet, mikor a római követség könyörög Atillának.
- Valamit elfelejtettünk. Mindig meg szoktuk nézni...
- Többen: hogy ki írta az olvasmányt. (Nézik, próbálják kiolvasni.)
- Thierry Amadé. Híres francia történetíró volt, aki egész könyvet írt Atilláról.
- V.: Azért van így a könyvben: Thierry Amadé után, mert bizonyosan abból a könyvből írták ki.
- W.: Fordították, hiszen az franciául volt írva.
- Lám, mennyi mindenről volt szó a mai órán. Adjuk fel a leckét. Mi lehetne?
- K.: Meg kell szépen tanulni az olvasmányt.
- Z.: Irjunk, írjunk valamit.
- Többen: A képről. Irjuk meg, mit látunk a képen.
- Nem gondoljátok, hogy az nagyon nehéz lenne? Válasszatok csak egy alakot, aki nektek legjobban tetszik.
- Többen: a pápa, Atilla, az apostolok...
- A falakról is lehetne írni, látjátok ott a háttérben; az embe-  
rekről, akik a falak mögött rettegnek. — Vagy arról a kis  
apróról, aki a pápa lovát vezeti... Már előre örülök neki,  
mennyi érdekes dolgot írtok.
- Többen: Én már tudom, miről írok. Én is... én is.
- Befejezésül, a tanultak végső összefoglalásául mégegyszer összefüggően elolvasatom az olvasmányt. A felszólított legalább 4—5, értelmileg szorosan összetartozó mondatot olvas. A többi figyel és ellenőriz. Olvasás közben nem szabad megszakítani, utána elmondhatják megjegyzéseiket, bírázataikat, esetleg bemutatathatják a maguk »szébb és jobb« olvasását, amely természetesen ugyancsak ki van téve bíráló megjegyzéseknek.